

ԱՐԱՐԱՏ

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՊԱՏՄԱԿԱՆ, ԲԱՆԱԾԻՐԱԿԱՆ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ.

ԹԻԻ Ժ. — ՇՐՁԱՆ Ը.

1875

ՏԱՐԻ Ը. — ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 54

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅՈՒ ԶԵՂԺՄԱՆՑ

ՎՏԱՆԳԱԲԵՐ ՀԵՏԵՒԵՆԱՅ ՎԵՐԱՅ

ՄԻ ԳԱՂԱՓԱՐԵՐՈՒՄ.

Ուր զէղծմանն կ'յաճախեն, անդ երբէք երաշխաւորեալ չկարեն մնալ թէ՛ եկեղեցական՝ թէ՛ ազգային եւ թէ՛ կենցաղօգուտ ամեն բարեկարգութեանց՝ բարենպաստակ եւ հեռատես սահմանադրութեանց յարատեւութիւն եւ ապահովութիւն:

Զէղծմանն ինչպէս եւ ինչ տեսակ որ լինի՝ թէ՛ կարեւոր եւ թէ՛ անկարեւոր՝ թէ՛ նշանաւոր եւ թէ՛ աննշան՝ թէ՛ ընդհանրական եւ թէ՛ մասնական, վերջապէս թէ՛ մեծ եւ թէ՛ փոքր լինի՝ յաւէտ զէղծմանն է, հետեւաբար ըստ բանին՝ թէ՛ «որ ի փոքուն հաւատարիմ է՝ հաւատարիմ է եւ ի բազմին», եւ սորա հակառակը եւս մտածելով՝ ի փոքուէ սկսեալ տակաւ առ տակաւ դէպ ի մեծն բարձրանալով՝ զեղծմանց առջեւ ոչ մի նսլատակի՝ ոչ մի սահմանադրութեան եւ ոչ մի կենցաղօգուտ եւ հոգեկեցոյց

բարեկարգութեանց եւ սխրագործութեանց յարատեւութիւն եւ ապահովութիւն անհնար է երաշխաւորել, որով յաւէտ վնասակար եւ վտանգաբեր հետեւանք եւ արդիւնք կը ծնանին եւ կ'յաճախեն՝ եւ անշուշտ բնականաբար պիտի յաճախեն:

Մեր տեսութիւնը շրջելով նոյն իսկ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ եւ Ազգի վերայ՝ ոչ սակաւ ապացոյցներ մեր աչաց առջեւ կ'ներկայանան զեղծմանց արդիւնաւորած վտանգաբեր՝ իմանգամայն կորստառիթ հետեւանքները հաստատելոյ համար:

Առ եւ կարգաւ Ազգային - եկեղեցական պատմութիւնքը, քննէ՛ եւ բաղդատէ՛ Քրիստոնէութեան ի Հայս հաստատուելէն հետէ ամեն դարում՝ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ — դաւանաբանական վսեմ եւ ծանրակշիռ խնդիրքը բացառութեան տալով՝ — թէպէտեւ խիստ սակաւօք՝ ծիսական եւ արարողական պաշտամունքը, սովորոյթքը եւ նոյն իսկ ջնջին կարծեցեալ փոփոխութիւնքը կամ յաւելուածները՝ որք առանց Ազգային - եկեղեցական օրինա-

ւոր եւ աղատ ժողովոց քննութեան եւ սահմանադրութեանց կառարուած լինին, եւ ըստ մեծի մասին ի՞նչ կոեսնութի եթէ ոչ՝ նախնական գեղեցիկ եւ պարզ աւանդութեանց խանգարումն, բարենպատակ կարգադրութեանց գէժ խճողմունք եւ ղեղձմունք, եւ նոյն առիթներով վէճ եւ չարաչար գժտութիւնք, միմեանց գէժ՝ միեւնոյն եկեղեցւոյ որդւոց եւ հարազատ համարիւն եղբարց մէջ անհնարին ատելութիւնք եւ թշնամութիւնք, ուժանալ եւ հեռանալ ի մայրենի եկեղեցւոյ եւ յազգային միութենէ, եւ վերջապէս բազմաց կորուստ:

Դարձեալ յառաջ գնա՝ փնտռէ՛ եւ քննէ՛ նաեւ եկեղեցական նուիրապետութեան վիճակին մէջ գործուած ղեղձմունքը, եւ ի՞նչ կոեսնես, — գարձեալ իրերահակառակ բաժանումն, անհարազատութիւն եւ հակառակաթու ապօրինաւորութիւն, ներհակագործ ազդեցութիւն, եւ մի մարանոյ վերայ եղած երկու - երեք եւ աւելի տարօրինակ գլխոյ մի սարօափելի անստրան եւ ցաւալի հետեւանքներ:

Ինչէ՞ն ուրեմն կծագէին՝ կյառաջանային եւ կրյառաջանան այսպիսի եւ աւելի ղեղձմունքներ. — ո՞չ ապաքէն ընդհանրական օրինաց եւ սահմանադրութեանց՝ ինչպէս նաեւ նախնական աւանդութեանց եւ նուիրական կանոնաց գէժ՝ ինքնահաւան՝ ամբարտաւան եւ ապստամբական բմբոստութենէ եւ կամ բմբոստներէն էին եւ են՝ որ կրյառաջանան:

Ի՞նչ էին Հայ - յունականաց, Հայ - պապականաց, Հայ - լուտերականաց, Լէհաստանի Իւլով քաղաքի եւ վիճակին՝ եւս այլոց մի քանի տեղեաց Հայոց ի մայրենի եկեղեցւոյ եւ յազգային միութենէն ուժանալոյն եւ իսպառ որոշուելոյն գլխաւոր պատճառներն. իրա՞ն կկարծէք եւ կհաւատա՞ք՝ որ դաւանաբանական խնդիրներն եւ հոգւոյ փրկութեան նախանձախնդրութիւնքն էին: Ի՞նչ են կամ ի՞նչ շարժառիթ ունին ի ներկայս նոյն իսկ Պապական - Հայոց եւ Լուտերական - Հայոց մի քանի՝ եւ գլխաւորապէս երկու երկու կուսակցութեանց եւ չարաչար երկպառակութեանց յուղմունք եւ գրգիռներն, ինչո՞ւ համար են Հնդկաստանի Հայոց ի Մանչեսթէր բնակուած եւ մի քանի տունէ բաղկացած՝ ինչպէս նաեւ ուրիշ Քրիստոնեայ մեծ եւ փոքր տէրութեանց եւ իշխանութեանց երկիրներում գաղթական եղած Հայոց մէջ արծարծուած նորասիրութեանց արգասիքն: Այս ամենս յաւէտ եւ զանազան տեսակ ղեղձմանց արդիւնք չէ՞ն. եւ վերջապէս ո՞ւր պիտի յանգլին, չէ՞ որ այս ամեն կըսպառնի եւ կեղբականան այնտեղ՝ ուր Իւլովեան Հայք, Հայ - յոյնք, բաւական Հայ - պապականք (Ունիթուեանք) եւ ինչ անհետացան եւ ջնջուեցան՝ դառն յիշատակ միայն թողլով պատմութեանց եւ կարելէր վիշտ հարազատ Հայոց սրտից մէջ:

Ինչպէս մեր նախնեաց ոմանց ծառ հասկացողութեամբ եւ կարճամտութեամբ միայն նկատելի եղած էր, նոյնպէս եւ ի ներկայս սակաւ Հայոց այն-

պէս կերեւի՝ զի ծխական եւ արա-
րողական եւն՝ պաշտամանց եւ սովո-
րութեանց մէջ գործուած զեղծութիւն
նշանակութիւն չունին՝ եւ երբէք վր-
տանգաւոր չեն։ Եւ թէ բաւական է որ
Հայութեան զգացումն միշտ արծարծ-
ւած մնայ, Հայ լեզուն պահպանուի,
գրականութիւնն պայծառանայ, ազգա-
յին միութիւն լինի՝ իսկ այլն ամենայն
աւելորդ է։

Այս տեսակ գաղափարի եւ նպատակի
մէջ եղած թերութիւնքը աւելի զգալի
ցոյցանելոյ համար՝ մեր նախնեաց հա-
մոզմանց փորձառու ջանքերէն նկատե-
լով եւ քաղելով՝ մի թեթեւ գաղափար
տամք։

(Ի յառաջւորդ)

ՎԱՀՐԱՄ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՄԱՆԿՈՒՆԻ.

ՊԱՏՄԱԹԻՒՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏ. ՈՐԱՅՈՂԱՅ.

ՀԵՐԶՈՒԱԾՈՂԱՅ ԵՒ ԲԱԺԱՆԵՐՈՅ ՅԵՂԵՂԵՑԻՈՅ ՀԱՅՈՅ.

(Շարունակութիւն)

809. 19.

**Յաւիթ Բ. Սեղե Յիսակիոս լաւնայեալ
Սախաղիկոս։**

(Ըմբ Տեառն 1327)։ — Յաջորդեալ
յաթոռ Հայրապետութեան Յակոբ Բ.
Սահցի՝ քեռորդի Անաւարդեցւոյն՝ յետ
վախճանին Առաքանդեայ Ամբրոսեցւոյ՝
ի չորրորդում ամի Աթուղիկոսութեան
իւրոյ (1331) արար պատասխանի առ պա-
պին Հռովմայ, նանրացուցեալ զհարա-
խօսութիւն ունիթոռաց զԱւոն արքայէ,
որով զբեալն էին, եթէ կործանեաց զե-
կեղեցիս եւ զվանորայս՝ որպէս տեսցի ի
պատմութեան նորին (Միլիթար Ապա-

րանցի). Եւ առ ի շահել զսիրտ դեսպանաց
պապին եկելոցն վասն այսր ամենայնի՝ Եւ
առ ի ստանալ ի նոցանէ զերեսուն հա-
զար ոսկիս՝ զոր առաքեալ էր պապն վասն
նորոգութեան աշխարհին մերոյ՝ Ժողով-
արար ոմանց եպիսկոպոսաց Եւ վարդա-
պետաց, յորս էր Չաքարիա Ծործորեցի
Եւ Յովհան Արշակացի. Եւ հաւանութեամբ
նոցին զբեաց թուղթ ընդհանրական՝ առ
ամենայն Հայս՝ ՀՀաղած եւ զՅովհան Քրո-
նեցին Եւ զընկերս նորս՝ այն է զԱւնիթոռոս,
այլ ընեն ձեռնտու. բայց տեսեալ եթէ
ոչինչ լուաւ այնմ ազգն, այլ առաւել
շփոթի յԱւնիթոռաց անաի, զրէ Եւ առ
Յովհան Քրոնեցի՝ չերաւցանել զազգն
(1336). այլ յետ այսորիկ տեսեալ եթէ
բազմացեալ Ունիթոռեանք Եւ ի կարգս
կարգս բաժանեալք՝ յարուցանէին զաղ-
մուկ վասն վերստին մկրտութեան, որպէս
լիօրէն տեսցի ի գլուխ յետադայ, հրամա-
նաւ արքային Աւոնի՝ զոմանս զլեւոնորս
ի նոցանէ կալեալ յանդիմանէ. Եւ առ ի
խաղաղելոյ զազգն՝ զրէ առ պապն աղա-
չել՝ յանդիմանել զարեւելեան լատինս՝
զրգոյնս ունիթոռաց՝ ի խռովիլ զազգ
Հայոց։

Յետ երկիցս հարուածելոյ աշխարհին
Արշակիոյ՝ յերեսաց Ազիպտացւոց խալս
յարակցելոյ ազգի մերոյ առ պապն Հը-
ռովմայ Եւ օգնութիւն խնդրելոյ յարե-
մալոց, անկեալ զԺառութիւն վերստին առ
այս ընդ մէջ կաթուղիկոսին Եւ արքայի՝
Եւ եպիսկոպոսաց Եւ իշխանաց՝ Յակոբ
Աթուղիկոս զրդոնեալ ի բանտարկուաց՝
կշտամբէ զԱւոն արքայ իբրեւ պատճա-
ռող երթեկութեան ընդ արեւմտեայց,
յորով հառանին աշխարհին հօրուածք